

**Pētniecībā balstītu pierādījumu izmantošana Saeimā
Demogrāfijas un migrācijas rīcībpolitikas gadījums**

Pētījuma kopsavilkums

Valts Kalniņš, dr.sc.pol.

Pētījums ir veikts saskaņā ar līgumu ar Eiropas Komisijas Kopīgo pētniecības centru. Izteiktie viedokļi atspoguļo tikai autora uzskatus un nav uzskatāmi par līgumslēdzējas iestādes oficiālo nostāju.

Rīga, 2019

Pētījums "The use of research-based evidence in the Latvian parliament. The case of demography and migration policies" (Pētniecībā balstītu pierādījumu izmantošana Saeimā. Demogrāfijas un migrācijas rīcībpolitikas gadījums) aplūko pētniecībā balstītu un rīcībpolitikai noderīgu pierādījumu piedāvājumu un pieprasījumu Saeimā, balstoties uz līdzšinējo praksi izaicinājumiem pilnā rīcībpolitikas jomā. Uzmanība pievērsta rīcībpolitikai nozīmīgam pētniecības darbam gan Saeimas ietvaros, gan ārpus tās. Aplūkots arī tas, ko deputāti sagaida no pētniekiem un kā viņi izmanto pētījumu rezultātus. Pētījums kartē pierādījumu izmantošanu un mijiedarbību starp deputātiem un pētniekiem. Svarīgs informācijas avots bija intervijas ar 20 pētniekiem un 12. un 13. Saeimas deputātiem laikā no 2019. gada marta līdz jūnijam.

Pētniecībā balstītu pierādījumu piedāvājums

Latvijas pētnieku publikācijās par demogrāfijas un migrācijas jautājumiem sniegts plašs aprakstošo datu klāsts. Visi autori pievērš zināmu uzmanību rīcībpolitikai, un gandrīz visas publikācijas ietver rīcībpolitikas rekomendācijas. Pētnieku, pētniecības institūciju un finansētāju vidū ir vienprātība, ka pētniecībai vajadzētu atbalstīt rīcībpolitikas veidošanu. Tomēr vairāki analīzes veidi ir salīdzinoši reti sastopami, piemēram, ieviesto rīcībpolitikas pasākumu novērtējumi, pētniecība mikrodemogrāfijas līmenī, alternatīvu rīcībpolitikas scenāriju izstrāde u.c. Finanšu resursu ziņā pētniecības kapacitāte ir kopumā fragmentēta un nestabila.

Pētniecība Saeimā

Nejuridiskā analītiskā kapacitāte Saeimā ir zem minimālā līmeņa, ko varētu sagaidīt aktīvā parlamentā. Deputātiem dažkārt nākas darboties kā arbitriem starp argumentiem un pierādījumiem, kurus liek priekšā ierēdņi, lobētāji, ārējie eksperti un citi sabiedrības locekļi, un viņiem ir grūtāk uzstāties kā aktīviem rīcībpolitikas veidotājiem. Deputātu atkarība no izpildvaras zināšanām var pat apgrūtināt valdības atbildības nodrošināšanu. Saeima arī nesagaida, ka tās padomnieki un analītiķi veiks analīzi, balstoties uz pašu iniciatīvu. Līdz ar to nav regulāras prakses, lai brīdinātu deputātus par perspektīvā sagaidāmiem izaicinājumiem un potenciālām rīcībpolitikas iespējām.

Deputātu pieprasījums pēc pierādījumiem

Deputāti vienmēr aplūko pētniecībā balstītus pierādījumus visu citu pierādījumu kontekstā. Kopumā parlamentārieši novērtē pētniecībā balstītu pierādījumu nozīmi lēmumu pieņemšanā. Tomēr jārēķinās, ka Saeimā ne vienmēr dod priekšroku datiem, kuri iegūti ar zinātnisko metožu palīdzību, jo deputāti apsver dažāda veida pierādījumus, kuri ir vismaz šķietami uzticami. Deputāti, kuri nodevušies noteiktu rīcībpolitiku veidošanai, labprāt atsaucas uz prezentācijām, konkrētiem aprēķiniem, grafikiem, efektīvi prezentētiem vēstījumiem, kuri ir pirmsšķietami ticami it īpaši, ja tie apstiprina šo politiku pārlicību.

Pētniecības rezultātu iekļaušana rīcībpolitikā

Ir neretas sakritības starp publicēto pētījumu rekomendācijām un pieņemtajiem lēmumiem. Tā kā daudzi rīcībpolitikas priekšlikumi rodas izpildvarā, pētniecības rezultātu iekļaušana rīcībpolitikā bieži vien notiek tur. Pētījumu rekomendāciju un faktisko rīcībpolitikas priekšlikumu tvērums bieži atšķiras. Tipisks pētījums aptver veselus rīcībpolitikas sektorus, analizē plašus un kompleksus rīcībpolitikas segmentus kopsakarībā ar dažādiem faktoriem, kamēr faktiskie lēmumi attiecas šaurāk uz atsevišķiem mehānismiem vai noteikumiem. Strīdīgā rīcībpolitikas veidošanas procesā partijas un politiķi konkurē un panāk kompromisus par specifiskiem, konkrētiem pasākumiem. Politiskās nostājas un sašaurinātais tvērums rada iespaidu, ka lēmumu pieņēmēji izmanto pētījumu rezultātus, izlasot "garšīgākos kumosņus".

Mijiedarbība starp deputātiem un pētniekiem

Saeimai, tās komisijām un deputātu grupām ir visas iespējas iesaistīt motivētus ekspertus. Mijiedarbība starp deputātiem un pētniekiem ir pārsvarā situacionāla atkarībā no politiskajām vajadzībām, attiecīgo pētījumu rezultātu pieejamības un atsevišķu indivīdu darbības konkrētajā laikā. Prezentācija PowerPoint vai citā formātā ir galvenais rīks pētījumu rezultātu komunicēšanai. Deputātu un pētnieku mijiedarbība pārsvarā ir visai neformāla. Komisija var uzaicināt pētniekus, un pētnieki, kuriem ir konstruktīvas attiecības ar komisijas vadību, var arī paši ierosināt savu līdzdalību. Prakse liecina, ka Saeima ir kopumā viegli pieejams parlaments.

Rekomendācijas

Pētījuma rekomendācijas ir paredzētas Saeimai, izpildvaras iestādēm, kuras pasūta un finansē pētījumus, kā arī pētniekiem un pētniecības institūcijām. Visas rekomendācijas ir iekļautas pētījumā pilnajā ziņojumā, un šajā kopsavilkumā tās ir parādītas izlases veidā.

Rekomendācijas Saeimai:

- Palielināt Saeimas Analītiskā dienesta kapacitāti, lai nodrošinātu vismaz vienu analītiķi katras likumdošanas komisijas atbalstam;
- Nodrošinot Analītiskā dienesta resursus atbilstošā līmenī, noteikt skaidrus standartus dienesta pakalpojumu apjomam, ātrumam un kvalitātei, lai katrs deputāts un komisija zinātu, kāds atbalsts ir sagaidāms;
- Iedibināt scenāriju un ar dažādām rīcībpolitikas alternatīvām saistītu prognožu izstrādi kā pastāvīgu Analītiskā dienesta darba virzienu;
- Apsvērt ārējo ekspertu tīkla veidošanas iespēju, kurus iespējams iesaistīt konkrētu jautājumu izvērtēšanā pēc pieprasījuma gadījumos, kad Analītiskā dienesta iekšējā ekspertīze ir nepietiekama;
- Tālākā nākotnē ieviest analīzi pēc pašu iniciatīvas kā vienu no Analītiskā dienesta darba virzieniem.

Rekomendācijas izpildvaras iestādēm:

- Apsvērt inovatīvas aktivitātes, lai efektīvāk komunicētu valsts pētījumu programmu projektu secinājumus un rekomendācijas;
- Stiprināt domnīcu darbību, izsludinot atklātus konkursus uz valsts finansējumu pētījumos balstītai aizstāvībai vairāku gadu projektu veidā;
- Radīt mācību iespējas par sadarbību ar lēmumu pieņēmējiem un aizstāvību pētniekiem, kuri atrodas karjeras sākumā.

Rekomendācijas pētniekiem/ pētniecības institūcijām:

- Ieviest rīcībpolitikas kopsavilkumu un datu vizualizāciju gatavošanu kā regulāru publikāciju formu papildus pētījumu ziņojumiem un rakstiem;
- Izstrādājot rekomendācijas, konkretizēt, kādu konkrētu izaicinājumu pārvarēšanai tās ir paredzētas, kam šīs rekomendācijas būtu jāīsteno un, ja iespējams, kādi noteikumi, faktiskās darbības vai institūcijas būtu jāmaina;
- Stiprināt pētniecību mikrodemogrāfijas līmenī, fokusējoties uz indivīdiem, ģimenēm, atsevišķām kopienām vai pilsētām.